

LÓDI CSILLA

SZEMELVÉNYEK A DÉLVIDÉKI (VAJDASÁGI)
MAGYAR JOGÁSZOK TÖRTÉNETÉBŐL

Várady Tibor (szerk.): *Délvidéki (vajdasági) magyar jogászok. Vajdasági Magyar Jogász Egylet: Újvidék, 2020. 371 oldal*

A Várady Tibor által szerkesztett tanulmánykötet a délvidéki (vajdasági) magyar jogászok történetét mutatja be, amelyen keresztül betekintést nyerhetünk a ma Szerbia területén élő magyar kisebbség történetébe is. A tanulmánykötet szerkesztője már az előszóban kitér a szóban forgó területtel kapcsolatos problematikára: Délvidék vagy Vajdaság a helyes elnevezése annak a területnek, amelyet a kötetben szereplő tanulmányok vizsgálnak? A vitatott kérdésre a választ maga Várady Tibor fogalmazta meg a legvilágosabban: „*A Délvidék kifejezés magyar eredetű, de nem a mai Vojvodina/Vajdaság területét jelölte. A Monarchia alatt inkább földrajzi megjelölésként használták, egy széles területet jelzett, Fiume is Délvidékhez tartozott. Tehát nem a Délvidékből lett Trianon után a Vajdaság. A második világháború alatt a mai Vajdaság egy része (Bácska) került magyar hatalom alá. Ekkor hivatalos használatba került a Délvidék megjelölés, és 1941-ben hivatalos magyar rendeletekben is szó esik Délvidékről. De ez a Délvidék sem a mai Vajdaság volt, hanem azok a területek, melyek 1941-ben magyar fennhatóság alá kerültek, tehát Bácska, Baranya, Muraköz. (Bánát és Szerémség nem tartozott ehhez a Délvidékhez.) Ma, ha nem is hivatalos megjelölésként, de sokan használják a Délvidék szót a Vajdaság megfelelőjeként*” (7. o.). A kötet szerkesztője és a tanulmányok szerzői is végül mindkettő elnevezés használata mellett döntöttek.

Várady Tibor 1939. május 25-én született Nagybecskerekén. Jogi tanulmányait Belgrádban végezte, majd 1970-ben a Harvard Egyetemen szerezte meg a jogtudományok doktora címet. Édesapja Várady József (aki szintén híres jogász) ügyvédi irodájában kezdett el dolgozni, 1980-ban pedig az Újvidéki Egyetem Jogi Kar rendes tanárává nevezték ki. 1993-tól a budapesti Közép-európai Egyetem Jogi Tanszékén tanított, 1994–1997 között rektorhelyettes volt. 1999 óta az atlantai Emory Egyetem Jogi Karának kinevezett rendes tanára. Rendes tagja a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémiának, a Magyar Tudományos Akadémia Köztisztviselői tagja, valamint a Vajdasági Magyar Akadémiai

Társaság elnökségi tagja. Tankönyveit az Egyesült Államokban és több európai, valamint dél-amerikai országban használják, írásai pedig magyarul, szerbül/horvátul, franciául, angolul és németül is megjelennek.

A kötet 14 tanulmányt tartalmaz, melyek különböző aspektusokból vizsgálják a délvidéki (vajdasági) magyar jogászok történetét, képzését, tevékenységét, szerepvállalását és azok jelentőségét. A tanulmányok három korszak szerint vannak csoportosítva: a monarchia időszaka, az első világháború végétől a második világháború végéig, az utolsó korszakot pedig a titói Jugoszlávia alkotja.

A kötet első tanulmányában Mezei Zsuzsanna azt vizsgálja, hogy Vajdaság területéről hányan léptek jogi pályára, hol jártak egyetemre, honnan származtak, milyen nemzetiségűek voltak és milyen akadályokba ütköztek képzésük során. A tanulmány második felében a politikában tevékenykedő sikeres jogászok és délvidéki jogtudósok életpályája olvasható. Néhány nevet szeretnék kiemelni: Balla Aladár, Dániel Ernő, Lovász Márton, Schmausz Endre, Várady Imre. Az életrajzokat olvasva megállapítható, hogy számos Délvidéken született vagy élete jelentős részében itt tevékenykedő jogász aktívan dolgozott Magyarország politikai, közigazgatási és igazságszolgáltatási szerveiben.

Matijević Zolna tanulmánya a délvidéken található ügyvédi kamarák történetét mutatja be, pontosabban a Szabadkai, Szegedi és a Temesvári Ügyvédi Kamarákat, melyeknek célja *„[a]z ügyvédi kar erkölcsi tekintélyének megóvása, az ügyvédek jogainak megvédése és kötelességeinek törvény szerint való pontos teljesítése és ellenőrzése egyrészt, másrészt a jogszolgáltatás és az ügyvédség terén mutatkozó hiányok orvoslása, korszerű reformok életbeléptetése iránti vélemény és javaslattétel, végül a Kamarába bejegyzett ügyvédek fölött a fegyelmi hatóságnak gyakorlása.”* (50. o.)

A tanulmánykötetben lévő második korszak Dévavári Zoltán tanulmányával kezdődik. A szerző a történeti események bemutatása mellett az új államban tevékenykedő magyar jogászok mozgásterét is bemutatja, és ezzel párhuzamosan az immáron kisebbségben lévő magyarság történetét is: *„a délvidéki jogászok két világháború közötti története a kisebbségi lét tudatosításának, kiútkeresésének, önszerveződésének a története is volt egyben.”* (110. o.) A szerző által kiemelt személyek (Fenyves Ferenc, Dettre János, Prokopy Imre, Gráber László, Strelitzky Dénes, Várady Imre és Deák Leó) tevékenysége szorosan összekapcsolódott a kisebbségben lévő magyarság sorsával és meghatározta azt.

Az 1918-ban megalakuló délszláv államban a vajdasági magyar diákok jogi képzésének a lehetősége és módja megváltozott. Mészáros Zoltán az új ország jogászképző intézményeit, az azokat látogató magyar diákok számát, társadalmi hovatartozásukat és oktatási lehetőségeit kutatja tanulmányában.

Dudás Attila a magyar nyelv hivatalos használatáról ír a közigazgatási és bírósági eljárásokban. A hatalomátvétel következtében intézményi és személyi változások történtek a különböző közigazgatási és bírósági szervezetekben. A hatalomváltás ellenére továbbra is magyar jogforrások voltak érvényben Vajdaság területén, a szerb nyelvre való átállás pedig problematikusnak bizonyult. A szövegek fordítása már 1920-ban elkezdődött, ez azonban nagyon lassú folyamat volt, továbbá a kivándorolt szakemberek pótlása is gondot okozott. A kaotikus állapotot jól tükrözik azok a könyvben is feltüntetett úrlapok, amelyek hol magyar nyelven íródtak és szerbül lettek kitöltve, hol pedig fordítva.

Srđan Šarkić tanulmányában részletesen foglalkozik a két világháború közötti Vajdaságban alkalmazásban maradt magyar jogszabályokkal. Írásában felsorolja azokat a magyar polgári jogszabályokat, amelyek a hatalomváltás után továbbra is érvényben maradtak Vajdaságban, valamint részletezi a jogszabályok azon területeit, ahol szintén a magyar törvények voltak érvényben. Noha történtek változások, új értelmezések a jogszabályokban, ennek ellenére *„a magyar törvények dominánsak voltak, és alkalmazásában maradtak a Jugoszláv Királyság 1941. április 17-ei bukásáig, és a második világháború idején”* (193. o.).

A két világháború közötti Újvidéki Ügyvédi Kamara történetét Józsa László tanulmánya részletezi. Az intézmény története mellett a szerző egy részletes táblázaton keresztül mutatja be a kamara tagjait.

Szakállas Zsolt tanulmányában azt kutatta, hogyan változott a jogrend Bácskában 1941 és 1944 között. Írása *„a magyar állami intézmények újjáélesztését, a magyar polgári jogrend kiterjesztését”* (224. o.) mutatja be, emellett pedig kitér az Újvidéki Ügyvédi Kamara tagjainak a helyzetére is.

A német haderő 1941. április 12-re elfoglalta egész Bánátot. Srđan Šarkić tanulmányában a magyar jog alkalmazását vizsgálta Bánátban a német megszállás alatt. Írása átláthatóbbá teszi az akkori kaotikus állapotokat, és történeti bevezetője mellett részletezi a megszállt terület katonai-közigazgatási átalakítását. *„Bár a magyar polgári jog Bánátban hivatalosan hatályban volt a német megszállás idején, annak tényleges alkalmazása számos akadályba ütközött”* (275. o.). Ilyen akadálnak számított az, hogy a német nemzetiséget előnyben részesítették, valamint ellehetetlenítették a zsidó és roma lakosság mindennapi életét, ideértve természetesen a magánjog alkalmazását is.

A tanulmánykötet harmadik és egyben utolsó nagy egységét a titói Jugoszlávia képezi. Beretka Katinka tanulmányában a jugoszláviai magyar nyelvhasználat 40 éves fejlődését mutatja be. A kisebbségbe került magyarság *„csak az öngazgatás keretein belül mozoghatott, nem volt semmilyen jogi, politikai lehetősége ebben az időben a kisebbségi*

önkormányzatiság mentén kollektív jogokat kiharcolni” (307. o.). A nagyszámú magyar kisebbség a titói években nyelvhasználatának területét bővíteni tudta, annak valódi és teljes szabadsága azonban nem tudott soha megvalósulni.

A titói Jugoszláviában tevékenykedő magyar jogászok szerepkörét Losonc Alpár vizsgálta. Tanulmányában a jog és az akkori szocialista jugoszláv politika viszonyának az elemzése mellett a jogászok mozgásteréről is szó esik. A jogászai tevékenységről így szól: *„Nem szabad ugyanis ezen tevékenységek fontosságát lebecsülni, hiszen hozzájárultak a második világháború utáni kisebbségi magyar kultúra konszolidációjához, és lehetővé tették a kisebbségi magyar kultúra helyi szinten megvalósuló intézményesítését. Vagyis, ezen jogászok munkája hozzájárult a kisebbségi öntevékenység és alulról történő szerveződés kibontakoztatásához.”* (318. o.)

A következő tanulmány a jugoszláviai magyar nyelvű jogszabályok elérhetőségét vizsgálta, amelyet Nyilas Mihály, Lovasi Latincity Zsolt és Priboj Potrebic Vesna írt meg. Írásukban a jogszabályok magyar nyelven való megjelentetésének a folyamatát elemezték, valamint az ehhez nélkülözhetetlen fordítószolgálatok tevékenységét, akik kiemelkedő munkát végeztek rövid időn belül. A szerzők a tanulmány utolsó részében konkrét példákra keresztül mutatják be a jogi szövegek fordításának a nehézségeit.

Letsch Endre, a jogtudományok doktora, egyetemi rendkívüli tanár, visszaemlékezése által betekintést nyerhetünk a titói kisebbségi jogi oktatásba. Személyes hangvétellű írásából megtudhatjuk, hogy az Újvidéki Jogi Karon, miután 1970-ben megalakították a nemzetiségi lektorátust, Várady Tibor professzor úr kitartó munkájának köszönhetően megkezdődhetett a jog magyar nyelvű párhuzamos oktatása.

A tanulmánykötet utolsó tanulmánya Józsa László írása, aki a vajdasági ügyvédi kamara második világháború utáni történetét írja meg. A hatvanas évek folyamán megszűnt a magyar kisebbségbe tartozó ügyvédek megkülönböztetése, és lehetőségük adódott, hogy a Vajdasági Ügyvédi Kamara vezető testületébe, valamint igazgatótanácsába is bekerülhessenek. Legkiemelkedőbb közülük dr. Várady József volt, aki 1970–1973 között elnöke volt a szóban forgó kamarának.

A kötet szerkesztője a következőképp vélekedik: *„Az a múlt, amit nem tudunk tudományos megalapozottsággal feltárni, szabad prédája a találgatásoknak és a múltmódosításnak.”* (9. o.) Véleményem egyezik a szerkesztőével, aki azt állítja, hogy a kötet segíti megismerni múltunkat és biztonságba helyezi azt. Számos délvidéki (vajdasági) magyar jogász mai napig fáradhatatlanul harcol a kisebbségi jogokért és azok védelméért.